

OSMANLI'DA ART NOUVEAU ÜSLUBU VE MOBİLYA ÖRNEKLERİ İLE EMİLE GALLÉ

ART NOUVEAU STYLE IN THE OTTOMAN AND FURNITURE EXAMPLES OF EMILE GALLÉ

İlona BAYTAR*

Öz

19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başlarında zarif dekoratif süslemelerin ön planda olduğu, kıvrımların ve bitkisel desenlerin çoğunlukla kullanıldığı bir sanat akımı ortaya çıkar. Daha çok doğaya öykünen bu yeni akım, kısa bir dönem etkin olur, ancak etkisi uzun sürer. Tüm Avrupa'yı ve Osmanlı Devleti'ni eş zamanlı etkiler. Dekorasyonda hızlı bir ivme ile yükselen akım, mobilya ve cam alanında kısa sürede kendi marka ve tasarımlarını ortaya çıkarır. Aynı yüzyıl içinde Batılılaşma ile birlikte modernleşme ve değişen dünya görüşleri ile Doğu kimliğindeki Osmanlı toplumu da Batı'ya daha da yakınlaşır, dönemin modasını takip etmeye başlar. Avrupa için de yeni bir akım olan Art Nouveau'yu yüzyılın dinamikleri içinde aynı anda kabul eder ve uygulamaya geçer. Tarz-ı cedid olarak görülen bu yeni üslup, hem mimarisi hem de kullanım eşyaları ile başkentin çağdaşlığını vurgulaması açısından dikkat çekicidir. Bu çalışmada amaçlanan Osmanlı'nın Batı ile eş zamanlı yakaladığı Art Nouveau üslubu Osmanlı sarayında kullanılan ve akımın önde gelen cam ustalarından Emile Gallé'nin mobilya örnekleri üzerinden betimlemek ve sanatçının söz konusu eserlerini literatüre kazandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Art Nouveau, Emile Gallé, Mobilya, Osmanlı, Saray,

Abstract

An art movement emerges at the end of the 19th century in the early 20th century, where elegant decorative ornaments were at the forefront and curves and plant-like patterns were mostly used. This new movement, which emulates more the nature, has been effective for a short period, but its effect lasts for a long time. It simultaneously affects all Europe and the Ottoman Empire. The movement, rising with a rapid acceleration in the field of decoration, especially in furniture and glass design, creates its own brands and designs in a short period of time. In the same century, with the modernization and changing world views along with Westernization, the Ottoman society sustaining an Eastern identity also gets closer to the West and starts to follow the fashion of the period. The Ottoman accepts Art Nouveau, also a new trend for Europe, at the same time within the dynamics of the century and switches to the application. This new style which is called Tarz-ı cedid (the new style),

* Dr. Sanat Tarihiçisi - Araştırmacı, Milli Saraylar, İstanbul.
ORCID ID: 0000-0001-8564-5665 ♦ E-mail: ilonabaytar@gmail.com

is noteworthy in terms of emphasizing the modernity of the capital with its reflections in architecture and daily-used household articles. The aim of this study is to describe the Art Nouveau, which was adopted simultaneously with the West by the Ottomans, through the furniture examples of Emile Gallé, one of the leading glass masters of the movement that are being used in the Ottoman palace and to redound the aforementioned works of the artist into the literature.

Keywords: *Art Nouveau, Emile Gallé, Furniture, Ottoman, Palace,*

19. Yüzyıl Sonu-20 Yüzyıl Başları; Avrupa ve Osmanlı'da Eş Zamanlı Bir Akım; Art Nouveau

19. yüzyıl sonu Avrupa'da, teknoloji ve fabrikalaşma hız kazanırken insan eliyle yapılan her şey, yerini makinelere bırakır. Geçmişin sahip olduğu estetik değerler, hızlı, seri ve kalitesi düşük üretimlerin içinde yok olmaya başlar. Endüstrinin getirdiği bu sıradanlıklara karşı ilk tepkiler sanayileşmenin ilk olarak başladığı İngiltere'den gelir. Öncelikle Gotik geleneği veya Rönesans öncesi dönemi destek alan William Morris'in öncülüğünde yeni bir akım oluşmaya başlar.¹ William Morris, mutluluğun el emeğinde olduğuna inanır, insan ile maddenin arasına giren makinenin, dolayısıyla endüstriyel gelişimin güzelliği yok ettiği görüşündedir. Yalnız ve yalnız insan elinin maddeye can verebileceği, Ortaçağ sanatçılarının eserlerinin mükemmelliğini ve ondan aldıkları zevkle özgür ve mutlu olduklarını savunur. Sanatın yeniden doğuşunun Ortaçağ koşullarına yeniden dönülerek sağlanacağını savunan Morris'in bakış açısı, dönemin birçok sanatçısı tarafından benimsenecek ve el sanatlarına dayalı yeni bir akımı "Arts and Crafts"²ı ortaya çıkaracaktır. 19. yüzyılın ikinci yarısına hakim olan Arts and Crafts'a bir süre sonra karşı tepkiler oluşmaya başlar ve ilk tepkiler yine Arts and Crafts'ın öncüsü William Morris'ten gelir. Morris, "*Sanatın artık hiçbir kökü kalmamıştır. Sanatçılar günlük hayattan tamamiyle uzaklaşarak kendilerini eski Yunan ve Roma'ya kaptırmışlardır. Sanat da tıpkı eğitim ve özgürlük gibi yalnız birkaç kişiye ait olmamalıdır. Herkesle paylaşılmadıkça sanatın ne değeri olabilir.*"² diyerek 19. yüzyılın ikinci yarısındaki değişimleri vurgular.

M. Haslam *Art Nouveau* isimli çalışmasında oluşmaya başlayan pozitivizmde ideal sanat anlayışının mantıksız olduğunu ve her çağın sanatının kendisine özgü olması gerektiğini belirtir. Nitekim "Art Nouveau" ya da "Yeni Stil" olarak ortaya çıkan bu yeni akım da "*Sanata özgürlük her çağa kendi sanatı*" sloganını benimseyecektir.³ 1896'da sanat ticareti yapan ve Paris'te Uzakdoğu'dan ithal ettiği mobilyaları pazarlayan S. Bing Fransız mobilya üretiminde yeni bir çığır açar. Dükkanını bir sanat merkezine dönüştürür ve ilk olarak Munch'un eserlerini sergiler. Dükkanının ismini de "Art Nouveau-Yeni

1 Batur, 2015.

2 Selz & Constantine, 1960, 10.

3 Haslam, 1989, 7-19.

Sanat" olarak değiştirir."⁴ Art Nouveau'da yeni kavrayış modelleri, yeni bir etik ile bir araya gelerek yeni biçim ve kurguları deneyen bir sanat ve düşünce akımının adı olarak belirir. Yüzyılın sonunda yeni bir üslubun ortaya çıkmasına; Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik olarak görece daha rahat bir dönemde olmaları, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin ardı ardına yaşanması ve Klasik sanatın sorgulanıyor olması kuşkusuz imkan sağlamış olmalıdır. Özellikle sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan ülkelerde başlayan değişimin arka planında sanayileşme sonrası oluşmaya başlayan yeni sınıf ve tabakalar ile zengin aydın kent soyluların estetik gereksinim ve talepleri göz ardı edilmemelidir.⁵

Art Nouveau üslupta 1890-1914 yılları arasında mimari ve dekoratif alanda günlük kullanıma dayalı, işlevselliği yüksek eşyalar üretilir ve çok geçmeden üslup, kendi marka ve tasarımcılarını ortaya çıkarır. Tüm 19. yüzyıl boyunca benimsenmiş olan eski ve tarihi üslupları canlandırma ve yineleme anlayışından ve bu anlayışa bağlı olarak Akademizm'den farklı olarak yeni ve çağdaş olmayı önerir. Esin kaynağı ise Avrupa dışı kültürler olur. Dünya genelinde ise aynı tarihlerde açılımlar söz konusudur. Artık Japonya ve Çin de sanatıyla bu ortamın içindedir. Gerçi Çin İslam sanatı ile birlikte, Chinoiserie ve Orientalizm bağlamında bu etkileşimin içinde uzun yıllardır yer alıyordu; Japonya ise imzaladığı ticari antlaşmaları takiben 1862'de ilk defa Dünya Fuarı'na katılır. 1867 Evrensel Sergisi ise Avrupa'da bir Japon merakı başlatır, özellikle Süveyş Kanalı'nın açılması ile Avrupa pazarı Japon eserleri ile dolar. Artık bir Japon estetiğinden söz edilmeye başlanacaktır.⁶ Avrupalı yenilikçi sanatçılara yeni bir kültürün kapıları aralanır. Çiçeksi bezemeler, çizgisel düzenlemeler, gölgesizlik ve asimetri akademinin karşısında duran sanatçılar için yeni bir bakış açısı olarak görülür. Aslında Gotik sanatın sezgisel, duygusal ve mistik kavrayışı ile Barok ve Rokoko üslubun eğrileri ve kıvrımları da bu yeni sanatta izlerini devam ettirecektir.⁷ 18. yüzyılın ifade biçimiyle Rokoko üslubu 1890'larda Nancy'de yeniden yer bulacak ve Art Nouveau'nun biçimsel elemanlarıyla bütünleşecektir. Özellikle asimetrik kurgu, mekan birliğinin sağlanması, pastel tonlar ve bitkisel bezeme sıklıkla kullanılır.⁸

Haslam, Art Nouveau'nun ilhamını doğadan alan ilk yüzyıl akımı olduğunu belirtirken bunun arka planında biyoloji ve jeoloji alanında görülen gelişmeler ile Darwin'in teorilerinin doğaya bakış açısını değiştirmiş olduğundan söz eder. Ayrıca Alman bilim adamı Ernst Haeckel'in deniz biyolojisi için kendi eliyle çizdiği illüstrasyonlarının Art Nouveau sanatçılarınca coşkuyla karşılandığına ve bu çizimlerin, akımın görsel tetikleyicisi olduğuna da değinir.⁹

4 İrez, 2001, 85; Brenner, 2000, 5.

5 Batur, 2005, 141-142.

6 Barillari & Ezio, 1996.

7 Selz & Constantine, 1960, 101.

8 Madsen, 1975, 109.

9 Haslam 1989, 20

Doğadan esinlenen yeni sanatta bitkisel (Uzakdoğu'nun dekoratif sanatlarından ve botanik kitaplarından esinlenmeler sonucu bambu, kiraz çiçeği vb.) motifler, kadın figürleri, akıcı formlar, kıvrılan bükülen çizgiler bezeme programı olarak boy göstermeye başlar. Özellikle çıplak kadın figürleri akıcı çizgilere uyum sağlayarak Art Nouveau akımının temel süsleme elemanı haline gelir. Çiçek motiflerinin yanı sıra dalgın bakışlı, ince yapılı genç kadın figürleri sıklıkla ele alınır. Guvtave Klimt kadın figürleri ile akımın önemli ressamı arasında yer alır. Kompozisyonlarda bitkiler ve hayvanlar bir arada kullanılırken doğaya öykünme söz konusudur. Bitkisel bezemenin temsilcileri İngiltere'de William Morris, Arthur H. Machmurdo, Belçika'da Henri Van De Velde ve Amerika'da Levis C. Tiffany olur. Fransa'da ise Nancy Okulu bu akımın öncüsü olurken, okulun kurucusu Emile Gallé, cam, seramik, metal işlerle birlikte mobilya tasarımları da yapar.¹⁰

Grafik tasarımcıların özgün çalışmaları ile "Afiş" bağımsız bir sanat dalı haline gelir.¹¹ Mimari olarak ise yenilikler birbirini takip eder. Yüzyılın en önemli malzemesi olan dökme demir, hem taşıyıcı hem de dekoratif olarak kullanılır. Metro girişlerinde yapılan değişik bölümlerde de hem fonksiyonel hem bezeme unsuru olarak kullanılmaya başlanır. Mimar Gaudi'nin bitki yaprakları ile bezenmiş binaları dönemin mimari yapılarına öncü olurken yapı malzemesi olarak demir kullanılarak inşa edilen Eiffel Kulesi mimaride devrim sayılabilecek bir eser olarak ortaya çıkacaktır.¹² Ayrıca cam ve vitrayın yoğun kullanımı ile ışık önem kazanır dolayısıyla pencere, merdiven ve hollerin vurgulandığı yeni bir mimari anlayışı getirir.¹³

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nde ise yönetimde Sultan II. Abdülhamid vardır. Devlet yüzyılın başına göre daha karmaşık bir siyasi yapının içerisinde. Yüzyılın başında güçler dengesinin değişmesi, imparatorluğun kendi varlığını devam ettirebilmek adına uyguladığı Batılılaşma politikasının yetersiz kalışı, Osmanlı Devleti'ni hayatta kalma mücadelesinin içine sürüklemiştir. Özellikle milliyetçilik akımının etkisiyle başkaldıran milletler, Avrupa'nın sömürgecilik ve sanayi devrimi sonucu uygulamaya koyduğu yayılma politikaları ve gösterdikleri askeri başarıları karşısında Osmanlı İmparatorluğu, sürekli önlemler almak zorunda kalan ve yeni düzenlemeler yaparak yüzyılın dinamikleriyle baş etmeye çalışan bir devlet görünümündedir.¹⁴ Sanayi tüm çabalara karşın yeterince gelişmemiştir, üretimden çok dış alım söz konusudur. Toplum ve kent yapısı dışa açık, eklektik izlerin yer aldığı yamalı bir düzen içindedir, yenilikler yakından takip edilir ve imparatorluk sınırları içinde kullanım alanı bulur. Dönemin yönetim merkezi Yıldız Sarayı'dır ve bünyesindeki kütüphanede yer alan kitap ve kataloglar Batı'nın yakından izlendiğinin hiç kuşkusuz en

10 İrez, 2001, 85.

11 Selz & Constantine, 1960, 33.

12 Ayaydın, 2015, 63.

13 Ware, 2010.

14 Karal, 1988; Deringil, 2007.

temel göstergesidir.¹⁵ Ayrıca çağının iletişim ve ulaşım araçlarının (telgraf ve demiryolu) kullanımı, Osmanlı başkentinin Avrupa'yla bağlantısını kolaylaştırmış, Paris ve Brüksel'deki gibi Bon Marche, Au Lian, Bazar Allemand gibi mağazaların açılması Paris ve Londra modasını İstanbul'a taşımıştır.¹⁶

Batı'yı takip eden ve Batı'da gördüğünü geriden gelerek uygulayan Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın son çeyreğinde çağının üslubunu yakalar ve neredeyse tüm dünyaya hâkim olan Art Nouveau, eş zamanlı olarak Osmanlı'da da uygulanır. Batı için belirli bir felsefenin ve sosyal ortamın ürünü olarak ortaya çıkan bu yeni akım, Osmanlı'da eş zamanlı yaşanmasına karşın aynı dinamizm içinde gelişim göstermez. 19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa ülkelerinin görece bir politik istikrara ve refaha kavuştuğu yıllarda ortaya çıkan Art Nouveau öncelikle sanayileşmiş, yeni üretim biçimini geliştirip sahiplenmiş ülkelerde "Yeni'yi arama" amacıyla ortaya çıkar ve benimsenir. Osmanlı'da ise "Yeni'yi aramaktan öte Batı'yı takip etme, Batılı gibi olma çabalarının sonucunda moda olanın uygulanması ile başlar. Her ne kadar Tarz-ı Cedid olarak Osmanlı Türkçesi'ne çevrilerek tam karşılığı verilmiş olsa da Avrupa'da var olan düşünsel ortam içerisinde gelişim göstermez. Ancak dönem içinde üslubun uygulama alınlarıyla özgün örneklerini verir. Başta İtalyan mimar Raimondo D'Aronco'nun tasarımları olmak üzere özellikle başkent İstanbul'un çehresi değişmeye başlar.¹⁷ D'Aronco'nun Osmanlı İslam sanatından etkilenecek inşa ettiği yapılar İstanbul Art Nouveau'sunun özgün eserleri arasında yer alır.¹⁸ Mimari uygulamalar aynı yıllar içerisinde kullanım eşyalarında da yansımaları bulur, üsluba ait çok sayıda mobilya satın alınırken, imparatorluk fabrikalarında da özgün, kullanıma yönelik eserler üretilir. Henüz mobilyada ithal edilenden imal edilme aşamasına yeni yeni geçilmiştir. İstanbul'daki mağazalardan satın alınan eserlerin hem bu yeni üslubun benimsenmesinde hem de mobilya üretiminde büyük payı olmalıdır.

Mimari ve kullanım eşyalarından başka Art Nouveau edebiyatta da etkin olur ve Edebiyat-ı Cedide ile yayımlanan Servet-i Fünun dergisi Batı Art Nouveau'su ile benzerlikler gösterir. Özellikle kadın hareketlerinin yükselişi ile yayımlanan feminist dergiler ile kadını konu alan yayınlar gerek yazı karakterleri gerekse tasarım olarak Art Nouveau üslubun izlerini taşır. Kadın figürü zarif, romantik ve kentli bir tip olarak sunulur. Art Nouveau'da da kadın genç ve yeni kavramlarıyla örtüşerek modern çağın simgesine dönüşmüştür. Osmanlı dergilerinde kullanılan kadın figürleri de bu anlamda sadece biçimsel olmayıp Osmanlı toplumundaki modernleşmenin de göstergesidir.¹⁹

Son dönem Osmanlı'nın ikamet ettiği ve bugün birer müze olarak kullanılan saray, kasır ve köşklerin koleksiyonlarında yer alan Daum Nancy, Emile Gallé,

15 Baytar, 2015, 1-25.

16 Batur, 2015, 151.

17 Batur, 1993, 40-61.

18 Barillari & Ezio, 1996, 97.

19 Batur, 2005.

gibi Art Nouveau ustalarının cam ve ahşap imzalı eserlerinin yanı sıra kütüphane koleksiyonlarında yer alan kitap ciltleri ve dergiler Art Nouveau üslubun imparatorluk düzeyinde ne denli benimsendiğinin göstergesidirler. Bu çalışma ise üslubun tüm örneklerinden çok cam işçiliği ile tanınan Emile Gallé'nin mobilya tasarımlarını konu olarak almaktadır. Gallé'nin az bilinen ve belki de hiç bilinmeyen imzalı iki eserinin Osmanlı saray koleksiyonu içerisinde yer alıyor olması bu üslubun Osmanlı'da görülen örnekleri açısından kayda değerdir.

Cam Ustalığın Mobilya Üretimine; Emile Gallé

Güzellik gerçekte, gerçek ise doğadadır. (E. Gallé)

Daha çok bir cam ustası olarak bilinen Emile Gallé, 4 Mayıs 1846'da Fransa'nın Nancy kasabasında doğar, 23 Eylül 1904'te ölür. (Görsel 1) Ailesi Nancy'de kristal ve porselen satışı yapan bir mağazanın sahibidir. İçinde bulunduğu rahat maddi ortam Gallé'ye istediği eğitimi almasına olanak tanır. Doğaya âşık olan Gallé ömrünü botanik bahçelerinde geçirir, evinin bahçesinde ise çeşitli türlerden nadir bitkiler yetiştirir. Kendisini tanımlarken "*Benim köklerim doğanın derinliklerindedir*" der.²⁰ Bitkilere duyduğu özel ilgiyi yeteneği ile birleştiren sanatçı, bunu tasarımları üzerinde kullanır. Doğaya hayrandır. Ona göre sanat, fikir, gözlem ve yürekten oluşan bir nefestir.

Gallé 1867'den itibaren tasarımlarını yapmaya başlar. Yaşadığı yıllar teknoloji, bilim ve politik açıdan patlamaların olduğu döneme denk gelir. Endüstriyel yenilikleri, 18. yüzyılın Rokoko formu ve Oryantalist etkileri ile sentezleyerek kısa sürede Art Nouveau üslubunda bir marka haline gelir.²¹ Desenler çalışır ve bu desenleri cama, fayansa ve mobilyalarına uygular. Yabani kirazlar, akçağağaçlar, asmalar, düğün çiçekleri, devedikenleri, orkideler ile yusuçuklar, yarasalar ve salyangozlar çalıştığı motiflerden bazılarıdır.²² Söz konusu desenlerinden derlenen iki bine yakın dosya, (Görsel 2-3) bugün d'Orsay Müzesi koleksiyonunda yer alır.²³

Daha çok cam işçiliğinde çalışan ve uyguladığı teknikler ile bir çıkır açan Gallé'nin er-

Görsel 1: Victor Prouvé, Emile Galle'nin Portesi, 1892, Ecole de Nancy Müzesi, (Filidis, 2015, 19)

20 Schmutzler, 1978, 97-98; İnciyan, 2014, 9.

21 Haslam, 1989, 18.

22 Duncan, 1982, 42.

23 Filidis, 2015, 18.

ken dönem cam örnekleri mineleme ve kazıma yönteminden oluşan saydam camlardır. Bu gruptaki eserlerinin bazılarını hafifçe renklendiren sanatçı, bu çalışmalarına “*Ayısı-ğt*” adını verir. 1878’de bu eserleri ile katıldığı Paris Sergisi’nde dört altın madalyanın sahibi olur. 1884 Sergisi’ne bu defa değişik renklendirmeler, metal varak ve hava kabarcıklarını kullanarak tasarladığı cam işleri ile katılır. Altın madalya ile ayrıldığı bu sergi sonrası yeni uygulamalarla

Görsel 2-3: d’Orsay Müzesi Koleksiyonunda yer alan Emile Gallé’nin çizimlerinden örnekler (d’Orsay Müzesi, 2018)

tekniklerini geliştirir. Üst üste yapıştırılmış cam levhalara kazıma ya da kabartma (cameo) tekniklerini uygular. Cameo değişik renklerde cam tabakasının üflenerek cam yüzeye tutturulması ve daha sonra tıraşlanmasıdır. Opak görünümlü bu eserlerinde sanatçı tarihsel konulardan uzaklaşır, bitkisel motifleri ve hayvan figürlerini kullanır. Söz konusu eserleri ile 1889 Paris Sergisi’nden büyük ödülün (Grand Prix), sahibi olarak ayrılır. Ayrıca bu sergiye camları haricinde seramik ve mobilyaları (çalışma masası, yabancı kiraz motifli yan sandalyesi ve satranç masası) ile katılmıştır. Seramikleriyle altın, mobilyaları ile de gümüş madalya alır. 1889 Sergisi Gallé’nin uluslararası ün kazanmasına vesile olur.

Bir süre sonra kazıma teknikindeki çalışmalarıyla seri üretime geçer. 1893’te Chicago Dünya Fuarı’na, 1897’de Münih Sergisi’ne katılır. 1897 Sergisi’nde daha farklı bir yöntemi benimsemiştir. Yarı erimiş cam üzerine yarı erimiş cam parçalarını uygulayarak çalıştığı “cam marküteri” ona altın madalyayı kazandırır. Paris Uluslararası Sergisi onu yine iki büyük ödülün sahibi yapar ve kariyerinin zirvesine taşır. 1902’de Society of Beaux Art’ın üyesi olan sanatçı, légion d’honneur nişanının da sahibi olur.²⁴

Gallé’nin kendine özgü uygulama ile geliştirdiği cam marküteri ahşap çalışmalarında uyguladığı marküteri yönteminden etkilenecek geliştirmiş olmalıdır. Sanatçı her ne kadar cam ustası olarak ün yapmış olsa da ahşap eserleri de azımsanmayacak kadar özel işçilik ve tasarımlara sahiptir. Ahşabı ilk olarak 1885’te kullanır. her mobilyanın formunu ve bezemesini işlevine göre araştıran Gallé, mobilyanın bütünselliğine önem verir. Bunun için destek, bacak, tabla, gibi mobilyanın her bir parçasını inceleyerek bütünlük.²⁵

24 Naturalistik Spoon, 2018.

25 Duncan, 1982, 42

18. yüzyılın Fransız mobilya stillerini takip etmiş olsa da tasarımlarında kullandığı asimetrik düzenlemeleri, kakma yöntemi ile işlediği bitkisel kalıpları kendi özgün üslubu ile ortaya koyar.²⁶ Öyle ki bitkisel formları bronz kaplamalarında dahi kullanır. Farklı renkteki ahşapları kullanarak yapmış olduğu kaplamalar mobilyalarına ışıltılar katar. Düz marküteri tekniğini alçak kabartma biçiminde işleyerek özgün eserler yapar.

Geliştirdiği üslupla birçok sanatçıyı etkileyen Gallé, kendine özgü üslubuyla Art Nouveau akımın öncü tasarımcılardan birisidir. Doğaya tapar derecesinde tutkundur. Cam, porselen, metal ve ahşaptan oluşan tasarımlarında doğaya duyduğu tutkusunu yansıtır. Tasarımlarının çoğu aynı örgenin değişik biçimlerde tekrarlandığı dizilerden oluşur. 1901’de Nancy’de kurduğu Yerel Endüstriyel Sanatlar Birliği adlı okulda mobilya tasarımcısı Louis Majorelle (1859-1926), Jacques Gruber, Eugene Vallin (1856-1922) ve yerel cam üreticileri Auguste (1853-1909) ile Antonin (1864-1930) Daum kardeşlerle işbirliği yaparak çalışır. Sanatçının üslubu “Nancy Okulu Üslubu” adıyla Fransa’da yaygınlaşır. Eserlerinden büyük çoğunluğu imzalıdır.²⁷ İmzalarına dayanarak sanatçının 2 dönemi ve 2 üslubu olduğundan söz edilir. Erken dönemlerinde daha çok günlük mobilyalar üretirken özellikle 1890 sonrasında büyük boyutlu mobilyalar üretmeye başlar.

a) Erken Dönem; Etkileşimler (1885-1895)

Bu dönem çalışmalarında eklektik düzen hâkimdir. Özellikle Rönesans, XV. Louis ve Rokoko üslubunun tarihsel karışımı ile Art Nouveau üslubunun ilk örneklerini verir. Mobilyaları birer küçük heykel gibi tasarlayan sanatçının ilk üretimleri küçük parçalardan oluşur. Çay masaları, elekler, kaideler (piyadestaller) gibi küçük parçalardan oluşur. Malzeme olarak yerel ahşabı kullanır (Meşe, fındık, ceviz ya da meyve ağacı gibi). Eserlerinin üzerinde kimi zaman tarihi hikâyeleri kimi zaman da sıradan çiçek ya da kuşları betimler. Bu dönemde konuşan mobilya adını verdiği tasarımlarında simgeci yazarlardan yaptığı alıntıları özgün bir uygulama ile kakma yöntemi ile işler. Bazı mobilyalarına renk kullanarak (biraz kırmızı, biraz yeşil ile) çiçek ya da yapraklara efekt verir. Bu dönem eserleri üzerine attığı imzası, tam isminden ve doğduğu kasabasının adından oluşur: “*Emile Gallé Nancy.*”²⁸ (Görsel 4-6)

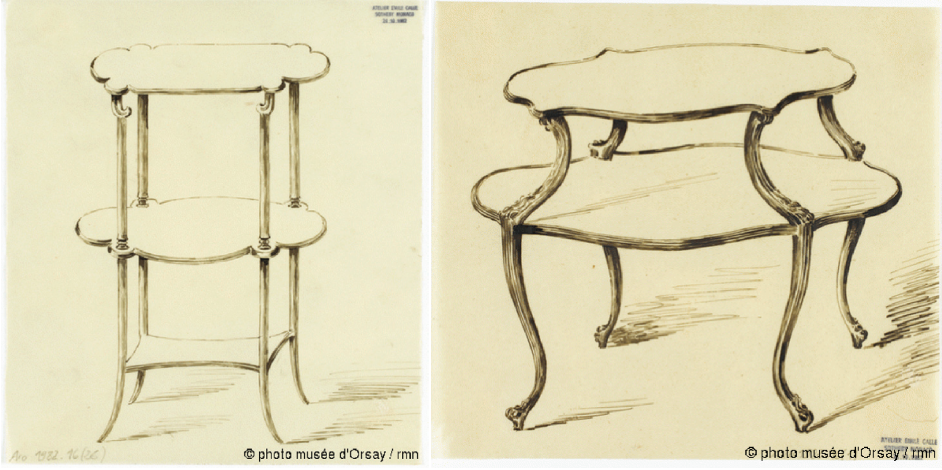
b) İkinci Dönem; Görkemli Art Nouveau, 1895-1904

İnce hatlar ve oryantalist etkilerin görüldüğü bu dönem, Gallé’nin en yaratıcı dönemidir. (Görsel 6-7) Yirmi beşin üzerinde kullandığı egzotik ahşap çeşitleri ile üretimler verir. Bambu, sekoya, maun en çok kullandığı ahşap türüdür. Formları asimetriktir. Çünkü ona göre doğada hiç bir şey simetrik değildir. Eserlerinde dolaplar açılıp kapanabilen bölümlerden oluşur. Ayaklar ise birer heykel gibi çiçek buketleri ya da hayvan formundadır. Bacağının dev bir yusuftuktan oluştuğu *Yusuftuk Masa*

26 Selz & Constantine, 1960, 98.

27 Özsoy, 1997, 641.

28 Gallery TinyEsveld, 2015; Duncan, 1982, 43; Özsoy, 1997, 641.

Görsel 4-5: Sanatçının ahşap eserleri için yaptığı eskiz çalışmaları mevcuttur. Diğer desenleri ile birlikte d'Orsay Müzesi'nde bulunan bu çizimlerin örnekleri. (d'Orsay Müzesi, 2018)

Görsel 6: Emile Galle imzalı sanatçının erken dönemine ait haşhaş bitkisinin bezeme olarak kullanıldığı masa (Gallery TinyEsveld, 2019)

sanatçının en güzel örneklerinden birisidir. Oldukça özgün eserler üreten Emile Gallé çok pahalı olmayan herkesin ulaşabileceği mobilyalar yapmayı tercih ettiğinden daha küçük boyutlu, seri mobilyalar da üretir. Yalıçapkını dolap, yusufçuk masa, kurbağa ayaklı lady masa, kelebekli büfe, müzik dolapları bu dönem mobilyaları arasındadır. Ölümünden hemen önce tasarladığı son işi ise hiç kuşkusuz en önemli eseridir. Gül, abanoz, sedef ve camı birlikte kullandığı *Şafak ve Alacakaranlıkta* adını verdiği bu eser, bir yatak ile beraber bir komodin, bir dolap, iki sandalye ve bir vitrinden oluşur.²⁹ Yaşam ve ölümü temsil eden bu eserinde figürlü sahne şafağı, yumurtanın üzerinde duran iki kelebek ise yaşamı ve doğumu simgeler. (Görsel 7-11)

²⁹ Gallery TinyEsveld, 2015; Duncan, 1982, 46.

Görsel 7-8: *Şafak ve Alacakaranlıkta* adlı eser.

(Musée de l'École de Nancy, 2019)

Görsel 9-10: 1898 yılına tarihlenen masa tablası üzerindeki bitkisel bezeme motifi ve sanatçının imzası. Berlin Ulusal Sanat ve Zanaat Müzesi Koleksiyonu (E. Gallé, 2014, 188-189)

Görsel 11:
Yusufluk Masa, 1900
civarı, Galle imzalı.
(Macklowe Gallery, 2019)

Osmanlı Sarayı'nda Emile Gallé'nin Mobilya Örnekleri

Osmanlı Devleti'nin son dönemine ait saray, kasır ve köşkların koleksiyonlarının günümüzde bağlı olduğu Milli Saraylarda birisi daha önce tespit edilen ancak tarihlendirilmesi yapılmamış olan³⁰ diğeri ise daha önceden literatürde yer almayan ve koleksiyon çalışması esnasında tarafımdan tespit edilen Gallé'nin 2 adet eseri mevcuttur. Her biri ince işçilikli, küçük, hafif ve taşınabilir boyuttaki söz konusu 2 eser, bitkisel kıvrımları ve kuş figürleri ile hem Art Nouveau üslubun hem de sanatçısı Emile Gallé'nin tasarım özelliklerini taşır. Her ikisi de tarihsiz ve imzalı olan bu eserlerin giriş tarihleri ve temin ediliş yolları belirsizdir. Ancak her ikisi de saray koleksiyonunda kullanım eşyası olarak dönemine aittir, sonradan koleksiyona dâhil edilmemişlerdir.

Sanatçıya ait ilk eser 63x42x112 cm boyutlarında bir bahüdüdür. Daha önce literatüre geçmeyen ve tarafımdan yapılan çalışma esnasında Gallé'ye ait olduğu tespit edilen eser, marküteri işçiliğindedir.³¹ Dört ayaklıdır. Orta bölümü iki kapaklı, üstte bir, altta iki çekmecesine sahiptir. Alt etek bölümleri dalgalıdır. Dalgalı form ayaklarda da devam eder. Bahünün ön ve yan yüzeyi marküteri teknikle panolar halinde dal ve kuş motifleri ile bezelidir. Üzerinde *Emile Gallé Nancy* imzasını taşır.(Görsel 12a-b) Tarihsiz ve imzalı olan bu eserin, bu çalışmanın 490. sayfasında da belirtildiği üzere imzadan yola çıkıldığında sanatçının tam adından ve doğduğu kasabadan ibaret olması ile erken dönemine ait işler arasında olabileceğine dair bir ipucu verir.

30 Yılmaz, 1993, 66-73.

31 Baytar, 2012, 229.

Görsel 12 a-b: Bahü, Emile Gallé Nancy imzalı, Milli Saraylar Koleksiyonu (Baytar, 2012, 229)

Görsel 13 a-b: Etajer ve “gallé” imza detayı, Milli Saraylar Koleksiyonu, (Baytar, 2012, 230)

Sanatçıya ait diğer eser ise 91x56x76 cm. boyutlarında bir etajerdir. Ahşap üzeri marküteri işçilikte olup kıvrımlı dört ayaklı, dikdörtgen formlu ve çift tablalıdır. Üst ve alt tablanın her iki yan kenarı dilimlidir. Tabla üstleri marküteri teknikte bitkisel formlarla bezelidir. Eserin üst tablasında *gallé*' imzası yer alır. (Görsel 13a-b)

İmzalı ancak tarihsiz olan bu eserin üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda Paris d'Orsay Müzesi koleksiyonunda kayıtlı benzer form ve işçilikte bir etajer tespit edilmiştir. *Gallé* imzasını taşır (Görsel 14). Çalışmanın 490. sayfasında belirtildiği gibi

Görsel 14:

Etajer, Musée d'Orsay
Koleksiyonu

sanatçının kullandığı ve sadece soyadından ibaret imzasının ikinci dönem işlerine ait olduğu düşünüldüğünde tarihsiz olarak geçen Milli Saraylar koleksiyonundaki etajerin de sanatçının ikinci dönemine, 1895-1904 yıllarına, ait olduğuna dair bir ipucu verir.

Değerlendirme ve Sonuç

Osmanlı'da da Tarz-ı Cedid olarak karşılığını bulan Art Nouveau üslubu Avrupa ile eş zamanlı olarak yaşanır ve kısa zamanda benimsenerek özgün örneklerini verir. Öncelikle mimari formlarda karşımıza çıkan üslup mimari ile birlikte günlük kullanım eşyalarında ve edebiyatta da kendisini gösterir. Özellikle son dönem Osmanlı saraylarının koleksiyonlarında yer alan camdan porselene, metalden mobilyaya uzanan geniş yelpazedeki Art Nouveau eserler bu üslubun imparatorluk düzeyinde benimsenmiş olduğunu gösterir.

Yüzyılın getirdiği teknolojik gelişmeler ve ulaşımın kolaylaşmış olması Art Nouveau'nun kısa zamanda İstanbul'a ulaşmasında en büyük rolü oynamış olmalıdır. Başkentte açılan mağazalardan satın alınan eserler, benzer mobilyaların üretilmesine de vesile olmuştur. Bu çalışmanın konusu olan Gallé'nin mobilyaları Osmanlı sarayına nasıl gelmiştir? Osmanlı arşiv kayıtlarında yeterli açıklamanın yer almaması eserlerin saraya ne zaman ve hangi yoldan girdiği konusunu hep muallâkta bırakmıştır. Üslubun ilk ortaya çıktığı Sultan II. Abdülhamid döneminden başlayarak (19. yüzyıl ikinci yarısı) Halife

Abdülmeccid'in saraydan ayrıldığı (1924) tarih aralığına kadarki dönem giriş tarihi olarak tahmin edilebilir. Ancak kesin bir tarih vermek ne yazık ki mümkün değildir.

Söz konusu mobilyalar nasıl gelmiştir? Osmanlı Gallé'ye ait bu mobilyaları bilinçli bir tercihle mi almıştır? Ne yazık ki bu soruların cevapları da yorumun ötesinde değildir. Sergi ve fuarları yakından takip eden, kendisi de iştirak eden Osmanlı'nın Gallé'yi buralardan tanıma ihtimali çok yüksek bir olasılık olarak görülmektedir. Üstelik Gallé'nin buralardan hep ödül sahibi olarak ayrılmış olması Art Nouveau üsluplu eser alırken ayırıcı bir faktör oluşturmuş olabilir. Ya da bu eserler fuarda görülüp sipariş yolu ile yaptırılmış olabilir ya da aracı firmalar kanalı ile satın alınmış olabilir gibi farklı yorumlar geliştirilebilir.

Bu çalışmada konu olarak alınan iki eserin de kayıtlarda imalat tarihleri, hangi dönemde ve hangi kanaldan saraya geldiği bilgisi yer almaz. Söz konusu iki eserin (bahü görsel 12a-b ve etajer görsel 13a-b) üzerinde imza haricinde takip edilebilecek bir veriye de rastlanmaz. Ancak çalışma süresince eserler üzerinde yapılan çalışmalar tarihlendirme konusunda en büyük yol gösterici oldu. Görsel 12a-b de yer alan bahü sanatçının erken dönemine tarihlendirilirken, görsel 13a-b'deki etajer ikinci dönemine tarihlendirilir. Paris d'Orsay Müzesi koleksiyonunda yer alan benzer etajer de bu savı destekledi. (Görsel 14) Eserlerin birinin sanatçının erken dönemine (1885-1895) tarihlenmiş olması Osmanlı Devleti'nin Gallé'nin eserleri ile ilk defa 1893 Chicago sergisinde tanışmış olabileceğini düşündürür.

Dünyanın çeşitli müzelerinde eserleri bulunan Emile Gallé, kendine özgü üslubuyla Art Nouveau akımının öncü tasarımcılarından. Bugün Milli Saraylar koleksiyonunda mobilya ve cam örneklerinin yer alıyor olması Gallé'nin uluslararası standartlarda bir sanatçı olduğunun vurgusu olmasının yanında Osmanlı'nın da güncel olanı yakından takip ettiğinin göstergesidir. Art Nouveau ve Emile Gallé üzerine çok sayıda çalışma mevcut olmakla birlikte Osmanlı sarayında yer alan eserlerine yer verilmez. Bu çalışma ile söz konusu eserlerin hem dönemlendirilmesinin yapılmasına hem de sanatçının imzasını taşıyan özgün iki eserin literatüre kazandırılmasına çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ayaydın, A. (2015). Art Nouveau Akımına 21. Yüzyıl Perspektifinden Bir Bakış, *Ulakbilge*, 3(6), 59-73
- Barillari, D. & Ezio, G. (1996). *İstanbul 1900 Art Nouveau Architecture and Interiors*. New York: Rizzoli Int. Publication.
- Batur, A. (1993). Mimar Raimondo D'Aronco ve Milli Saraylardaki Çalışmaları, *Milli Saraylar 1993*, 40-61.
- Batur, A. (2005). *Avrupa'dan İstanbul'a Yeni Sanat 1890-1930*, İstanbul: Mimarlar Odası.
- Batur, A. (2014), İstanbul'da Art Nouveau Mimarlığı. Mimarlık Vakfı Konferansı, (<http://www.mimarist.org/gundem/3788-istanbul-da-art-nouveau-mimarligi.html>).(Erişim Tarihi: 30.11.2015).
- Batur, A. (2015), Bankalar Caddesi Gelişirken 20. Yüzyıl Başında Bir Yeni: İstanbul'da Art Nouveau, *Osmanlı Bankası Müzesinde Mimarlık Sohbetleri*. (http://www.obarsiv.com/guncel_vct_mimarlik_2003_ab.html) (Erişim Tarihi: 29.11. 2015).
- Baytar, İ. (2012), *Abdülmeccid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid Dönemi Mobilyasının Üslup Açısından İncelenmesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Baytar, İ. (2015). 19. Yüzyıl Osmanlı Saraylarına Ait Dekorasyon Katalogları, *İÜ Sanat Tarihi Yıllığı*, 1 -25.
- Deringil, S. (2007). *Simgeden Millete II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- d'Orsay Müzesi. (2018a).* (http://www.musee-orsay.fr/en/collections/index-of-works/notice.html?no_cache=1&zsz=5&lnum=&numid=159858) (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2018).
- d'Orsay Müzesi. (2018b).* (http://www.musee-orsay.fr/en/collections/index-of-works/notice.html?no_cache=1&zsz=5&lnum=&numid=159858) (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2018).
- Duncan, A. (1982). *Art Nouveau Furniture*. London: Thames and Hudson.

- Filidis, N. (2015). Fikir, Gözlem ve Yürekten Oluşan Bir Nefes, *Gallé, Daum, Lalique Camın Şairleri*, 18.
- Gallé, É. (2014). *Émile Gallé*. New York: Parkstone International.
- Gallery Tiny Esveld. (2015). *A Practical Guide to Galle Furniture*: (www.tinyesveld.com/index.pl?id=2327). (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2015).
- Gallery Tiny Esveld. (2019). *Galle table with poppies*: <http://www.tinyesveld.com/galle-table-with-poppies/> (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019)
- Gallery Macklowe. (2019), *Furniture*: <http://www.macklowegallery.com/gallery-display-item.asp/antique/Decorative+Arts/Art+Nouveau/Furniture/antiques/Tables/item/F-17887/Tables/French+Art+Nouveau+Dragonfly+Table+by+Émile+Gallé> (Erişim Tarihi 11 ekim 2019)
- Haslam M. (1989). *In The Nouveau Style*, Londra: Thames and Hudson.
- İnciyan, N. (2015). Art Nouveau ve Cam Sanatı, *Gallé, Daum, Lalique Camın Şairleri*, 22.
- İrez, F. (2001). Art Nouveau ve Art Deco Mobilyalar, *Antik Dekor*, (64), 85.
- Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Macklowe Gallery. (2019). French Art Nouveau Dragonfly Table by Émile Gallé: <http://www.macklowegallery.com/search-antiques.asp/currentPage/-1/art-nouveau-antique-estate/Galle> (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)
- Madsen T. S. (1975). *Sources of Art Nouveau*. New York: Da Capo Press.
- Musée de l'École de Nancy. (2019). *Le Mobilier*: <https://musee-ecole-de-nancy.nancy.fr/les-collections/le-mobilier-renouveler-le-cadre-de-vie-2896.html> (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2019)
- NaturalisticSpoon. (2018), *Emile Galle*. (http://naturalisticspoon.com/Emile_Galle.html). (Erişim Tarihi: 25/09/2018)
- Özsoy, N. (1997). Emile Gallé, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*.(C. I, 641). İstanbul: Yem Yayını.
- Selz P. ve Constantine M. (1960). *Art Nouveau: Art And Design At The Turn Of The Century*. MOMA.
- Schmutzler R. (1978). *Art Nouveau*. Britain: Thames and Hudson.

- Brenner, C. M. (2000). *Teaching Art Nouveau 1890-1914*. Washington: National Art Gallery.
- Ware, R. (2010), Changing Interpretations of Art Nouveau Architecture in Finland in the First Years of the 20th Century, *Art Nouveau & Ecology: International Symposium: Perception of Art Nouveau*, <http://www.artnouveau-net.eu/> (Erişim tarihi: 11.10.2019)
- Yılmaz, F. Y. (1993). Art Nouveau ve Dolmabahçe Sarayı'nda Bulunan Bazı Örnekler, *Milli Saraylar 1993*, 66-73.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Dergisi

ISSN 1300-5707

Cilt: XXVIII, Sayı: 2 Ekim 2019

Ege University, Faculty of Letters

Journal of Art History

e-ISSN 2636-8064

Volume: XXVIII, Issue: 2 October 2019

İnternet Sayfası (Acık Erisim)

Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

Clarivate
Analytics
ESCI
Emerging Sources Citation Index

ULAKBİM
TR DİZİN

DOAJ

Crossref

EBSCO

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Academic
Resource
Index
ResearchBID

SÖBIAD